

PROJEKTAI MOKYMOŠI PROCESĖ: INICIATYVUMĄ ĮGALINANTYS ASPEKTAI

Jūratė Adomaitienė¹, Ilona Zubrickienė²

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojamas projektų metodas kaip reikšminga priega sukurti veiksmingą mokymosi terpę, kurioje vyrauja palaikymo, motyvuojantys ir besimokančiųjų iniciatyvumą (angl. *proactiveness*) įgalinantys veiksniai. Projektų metodo svarbai, įgalinant iniciatyvumą, konceptualizuoti pasirinktos trys metodologinės prielaidos: Apsisprendimo ir Pakilumo teorijos, Herzbergo bazinė vadybos mokslo teorija ir Apribojimų teorija. Pirmą – besimokančiajam įgalinti reikalingas nuolatinis iššūkis, kai atliekamas gana sudėtingas, bet paties pasirinktas, jo gabumus, žinias, mokėjimus ir įgūdžius atitinkantis darbas (Apsisprendimo ir Pakilumo teorijos), antra – „užsidedimas“, ypatingos pastangos ir energija, kai sukuriama teigiama emocinė aplinka, kurioje vyrauja palaikantys ir motyvuojantys veiksniai (Herzbergo bazinė vadybos mokslo teorija), trečia – svarbios ambicijos ir tikėjimas, prieš kuriuos netenka galios jokie apribojantys veiksniai, išlaisvina žmogaus kūrybines galias iniciatyviai ir prasmingai veiklai (Apribojimų teorija). Andragogo tapsmas jungiamąja grandimi tarp aplinkos ir besimokančiųjų, prisiimtas mediatoriaus vaidmuo projekcinėje veikloje, autorių nuomone, gali būti reikšminga sąlyga veiksmingai mokymosi aplinkai sukurti ir besimokančiųjų iniciatyvumui įgalinti.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: projektų metodas, iniciatyvumas*, įgalinimas, palaikymo, motyvuojantys, apribojantys veiksniai, mediatoriaus vaidmuo.

Įvadas

Dabartiniu laikotarpiu dažniausiai susiduriame su pagrindine priežastimi ir klausimu, – kodėl tiek daug žmonių nepatenkinti savo atliekama veikla, nesugeba

¹ Jūratė Adomaitienė – socialinių mokslų (edukologija) daktarė, Klaipėdos universiteto Tęstinių studijų instituto Andragogikos katedros docentė. Mokslinių tyrimų sritys: netradiciniai metodai suaugusiųjų švietimo procese, andragoginė sąveika, švietimas darniam vystymuisi, mokymasis visą gyvenimą, veiklos projektų vadyba, karjeros kompetencijų plėtojimas.

² Ilona Zubrickienė – socialinių mokslų (edukologija) daktarė, Klaipėdos universiteto Tęstinių studijų instituto Andragogikos katedros docentė. Mokslinių tyrimų sritys: suaugusiųjų švietimas, andragoginė sąveika, švietimas darniam vystymuisi, mokymasis visą gyvenimą, veiklos projektų vadyba, karjeros kompetencijų plėtojimas.

* *Iniciatyvumas* (angl. *proactiveness*) – sugebėjimas ir nuolatinis pasirengimas pradėti savarankiškai aktyviai veikti ir paskatinti kitus veikti, pokyčių inicijavimas, užuot tik reagavus į įvykius.

panaudoti viso savo turimo potencialo – žinių, gabumų, gebėjimų, sumanumo, aktyvumo ir kūrybingumo, netampa savo veiklos režisieriais ir valdytojais. Tuomet daugumai belieka vienintelė alternatyva – tapti kitų pateiktų gyvenimo ir veiklos scenarijų vykdytojais, tarnauti jų primestiems interesams ir savo galimybes perleisti kitiems.

Problemos priežastis – XXI amžiuje nesivadovaujama nauja visapusiškos asmenybės ugdymo paradigma, bet vis dar gajus buvęs Pramonės amžiaus „mechanistinis“ požiūris į žmogų, kai žmonėms vadovaujama kaip daiktams, nesuteikiant jiems laisvės rinktis, būti atsakingam, savarankiškai priimti sprendimus, kūrybiškai vadovautis savo žiniomis, gabumais ir gebėjimais. S. R. Covey (2007, p. 39) kviečia atrasti savo pašaukimą valdyti savo veiklą ir gyvenimą, nelaukti, kol tuo pasirūpins kiti, ir prisiminti A. Linkolno žodžius: „Ramios praeities dogmos neatitinka audringos dabarties.“ Tampa aktualu nedelsiant pradėti mąstyti naujai, ugdytis ir plėtoti ne tik naują požiūrį, vertybines nuostatas, bet ir prasmingai bei efektyviai veiklai svarbius „įrankius“: aktyviai asmenybei svarbias savybes, gabumus, gebėjimus ir įgūdžius, kuriais reikiamu momentu galima būtų meistriškai ir profesionaliai pasinaudoti.

Būti iniciatyviam, imtis iniciatyvos – reiškia vadovauti sau, nuolat elgtis aktyviai, savo veiklą grįsti ne tuo metu vyraujančia nuotaika ar aplinkybėmis, o savo vertybines nuostatas atliepiančiais principais. Problemai spręsti, minėtiems siekiniams įgyvendinti mokymosi procese svarbu sukurti tokią mokymo(si) terpę, kuri atlieptų naujo mąstymo koncepciją. Tokiu atveju besimokantieji galėtų patirti laisvo vystymosi pojūtį be jokios prievartos, taptų iniciatyviais, tinkamai būtų paskatinti veikti aktyviai ir savarankiškai, „prisibeldžiant“ iki jų talentų ir gabumų, būtų sukurta tokia terpė, kurioje vyrautų tarpusavio priklausomybė ir kiekvienas prisiimtų atsakomybę ne tik už save, bet ir už kitus, būtų sudarytos galimybės geranoriškai bendradarbiauti ir patirti kūrybinį pasitenkinimą.

Nekelia abejonių, kad mokymosi proceso kaitos pobūdis šiuolaikinėje visuomenėje reiškiasi naujomis orientacijomis, technologijomis, metodais ir principais, kurie yra reikšminga prieiga, įgyvendinant naująją visapusiškos asmenybės ugdymo paradigmą. Šiame straipsnyje autorės siekia atskleisti projektų metodo reikšmingumą įgalinant besimokančiojo iniciatyvumą.

Metodologiniam pagrindimui pasirinktos Apsisprendimo, Pakilumo (Csikszentmihalyj, 1993), F. Herzbergo (1968) bazinė vadybos mokslo ir Apribojimų (Goldratt, 1994) teorijos. Pirma, teigiama, kad besimokantysis daugiausia motyvuojamas aktyviai veikti, įdėti daug fizinių ar psichinių pastangų. Pakilumas patiriamas, kai užsiimama savo paties pasirinktais, mėgstamais darbais ir užsiėmimais, atsižvelgiant į savo poreikius ir interesus, veiklines galimybes – gabumus, gebėjimus ir įgūdžius (Csikszentmihalyj, 1993).

Antra, siekiant sužadinti energiją, suteikti impulsą aktyviai veiklai, svarbu mokymosi procese besimokantiesiems pateikti palaikančių ir motyvuojančių veiksnių rinkinį, kad jie jaustų visų savo poreikių patenkinimą (Herzberg, 1968). Trečia, ambicijos, pasitikėjimas savimi ir tikėjimas savo galimybėmis, prieš kuriuos netenka galios jokie ribojantys veiksniai, išlaisvina žmogaus kūrybines galias iniciatyviai ir prasmingai veiklai (Apribojimų teorija, 1994). Apsisprendimo, Pakilumo, F. Herzbergo bazinė vadybos mokslo ir Apribojimų teorijos, autorių nuomone, gali būti reikšmingas metodologinis pagrindas kuriant veiksmingą, besimokančiojo iniciatyvumą įgalinančią mokymosi aplinką projektinėje veikloje.

Visapusiškos asmenybės paradigmos įgyvendinimo kontekste išryškėja pagrindinė šiame straipsnyje analizuojama mokslinė problema, *kokiais besimokančiojo iniciatyvumą įgalinančiais aspektais pasižymi projektinė veikla*, ir mokslinės problemos analizę detalizuojantis klausimas, *koks yra andragogo vaidmuo projektinėje veikloje besimokančiųjų iniciatyvumo įgalinimo aspektu?*

Tyrimo tikslas – išanalizuoti palaikymo, motyvuojančius ir įgalinančius aspektus projektinėje veikloje, išryškinti andragogo vaidmenį įgalinant besimokančiųjų iniciatyvumą.

Tyrimo metodas – mokslinės literatūros analizė.

1. Iniciatyvumo samprata

Iniciatyvumas (angl. *proactiveness*) svarbus projektuojant ir įgyvendinant savo siekius, kuriant dabartį atliepiančią ateitį. Iniciatyvumas glaudžiai siejamas su pozityviu požiūriu į nuolatinę kaitą ir noru bei gebėjimu aktyviai dalyvauti kaitos procese, transformuojant savo vertybines nuostatas, elgesį, ugdant ir tobulinant reikalingas tam laikotarpiui asmenines savybes, gebėjimus ir įgūdžius.

Iniciatyvus žmogus palankiai žiūri į nuolatinę kaitą, stengiasi ją pagreitinti, o ne tik reaguoti į pasikeitimus. Veikti laikantis teigiamo požiūrio į kaitą, vadovautis jos sudarytomis galimybėmis – tai reiškia pirmiausia gebėjimą laiku pamatyti „silpnus kaitos signalus“, kurie dažniausiai vyraujančiai kultūrai yra nereikšmingi ir nepasitebimi (naujos mokymosi strategijos, metodai, būdai ir t. t.), ir juos integruoti į savo veiklą (Andragoginės studijos, 2012).

S. R. Covey (2007) iniciatyvumą apibūdina kaip gebėjimą laisva valia rinktis, spręsti ir įgyvendinti savo sprendimus. Tai gebėjimas nuolat aktyviai veikti, numatyti ir vykdyti savo asmeninio gyvenimo vadybos programą, siekti išsikeltų tikslų, daryti tai, kas šiandien yra svarbiausia, vadovautis savo vertybėmis, o ne jausmais, nuotaikomis ar impulsais.

Iniciatyvumas yra glaudžiai susijęs su savivoka, vaizduote ir sąžine (Covey, 2007). Savivoka padeda išanalizuoti ir suvokti susiklosčiusią situaciją, įvertinti kaitos požymius, jos ypatumus, savo vertybines nuostatas, savo poziciją esamo-

je situacijoje. Vaizduotė skatina susikurti savo gyvenimo viziją, norimą scenarijų, suplanuoti jo įgyvendinimą susiklosčiusioje situacijoje. Sąžinė skatina imtis iniciatyvos keisti savo požiūrį, vertybes, principus, atliepiančius elgesį, kad senas scenarijus būtų pakeistas nauju, efektyvesniu, geriau atskleidžiančiu didžiąsias vertybes ir principus. Tai reikštų, kad keičiantis situacijai keistųsi ir pats iniciatyvus žmogus, pats taptų savo gyvenimo režisieriumi, gebėtų susikurti ir įgyvendinti norimą veiklos scenarijų, nesivadovautų kitų primestu, jam pačiam netinkančiu, svetimam naudingui ir kitam tarnaujančiu scenarijumi.

Apibendrinant galima teigti, kad iniciatyvus žmogus pasižymi vertybinėmis nuostatomis, kurios skatina jį nuolat būti aktyvų, ugdyti ir plėtoti asmenines savybes, gebėjimus ir įgūdžius, vystyti ir tobulinti, ieškant naujų ir palankesnių bei efektyvesnių alternatyvų vykdomai veiklai, geriausiai atliepiančiai esamą laikotarpį. Iniciatyvus žmogus ne tik nebijo keistis ir įsitraukti į kaitos procesą, bet ir sugeba kurti bei įgyvendinti savo transformaciją, naują gyvenimo ir veiklos strategiją.

2. Projektų metodo svarba skatinant besimokančiųjų iniciatyvumą

Pastaruoju metu dažnai tvirtinama, kad žinių įgijimas šiais laikais netenka prasmės, nes, pirma, visas reikalingas žinias galima rasti su modernių informacijos sistemų pagalba, antra, mokslo žinios greitai sensta, vadinasi, nėra prasmės mokyti to, kas greitai bus neaktualu. Kalbant apie ateitį, labai svarbu, kad besimokantieji ne mechaniškai kauptų žinias, o įgytų struktūrinį suvokimą, ne perimtų perduodamas andragogo žinias, o ieškotų jų patys. Reikia siekti, kad pažinimas taptų sisteminiu, įgalinantis naujas žinias perkelti į esamas struktūras, taip pat tobulinti savas naujo žinojimo struktūras taip, kad turimas žinias būtų galima lengvai pritaikyti. Vadovaujantis tokiomis nuostatomis, svarbu į mokymą(si) žiūrėti kaip į procesą, o ne kaip į rezultatą: vystyti mąstymą ir formuoti mokymosi įgūdžius (mokymasis kaip procesas), neišleidžiant iš akių rezultato (žinios), nes mokymas(is) be sistemingų žinių negalimas. Šiuo požiūriu išryškėja projektų metodo privalumai, kai projekto darbo svarba priešpriešinama jo rezultatui. Čia svarbiausia ne galutinis projekto produktas, o pats mokymo(si) procesas. Projektų metodas mokymosi procese daugeliu požiūrių beveik atitinka mokymąsi iš paprasčiausių kasdienių gyvenimo situacijų, kai besimokantysis, remdamasis savo poreikiais, pats renka medžiagą, temas, domėjimosi sritis. Jis pats ieško naujos informacijos, skaito specialią literatūrą, būtiną problemai suvokti. Besimokantysis patenka į situaciją, kai tarp darytų prielaidų, veiksmų, sprendžiamų uždavinių ir įgytos patirties susidaro prieštaravimas. Tokiais atvejais reikia keistis pačiam, keisti savo požiūrį, nuostatas, mąstymą. Toks mokymosi būdas reikalauja iš besimokančiojo daug daugiau pastangų ir išsamesnio pažinimo.

Antra vertus, projektinėje veikloje mokomasi grupėse, projekto dalyviai bendradarbiaudami gauna progą realiai susidurti su netikėtomis, netgi konfliktinėmis situacijomis. Tai lavina gebėjimą bendrauti, asmenines besimokančiojo savybes ir gebėjimus. Silpniesiems besimokantiesiems ypač palanku dalyvauti projektinėje veikloje, nes andragogas prireikus gali suteikti paramą, pagalbą, padrasinti ir paskatinti imtis sudėtingesnės užduoties, padėti pasirinkti problemą, suteikti reikiamą informaciją ar nukreipti besimokančiuosius reikiamų žinių link, gali konsultuoti ir patarti; padėti išvengti ar spręsti kilusius konfliktus ir pan. Projekto darbo rezultatas reikalingas tam, kad įprasmintų besimokančiųjų veiklą, suformuotų reikšmingumo, teigiamo savęs vertinimo, pasitikėjimo savimi ir kitas aktyviai veiklai svarbias nuostatas.

Mokymosi procese svarbus problemomis grįstas mokymasis, tačiau labai sudėtinga pasirinkti ir pateikti autentiškas problemas, kurias besimokantieji gerai suvoktų ir suprastų, kokių žinių reiktų šioms problemoms spręsti. Dirbant projekte išvengiama šio nesklandumo. Čia andragogas turi svarbią užduotį – suteikti projekto dalyviams žinių apie būsimą darbą, sudominti juos ir paskatinti dirbti. Besimokantieji patys pasirenka norimą ir jiems aktualią problemą, su kuria norėtų ir galėtų dirbti patys. Tokiu atveju besimokantysis yra problemos „savininkas“ ir joje ieško to, kas kelia smalsumą, susidomėjimą, apie ką norėtų plačiau sužinoti, ištyrinėti ir išspręsti. Tuomet remiamasi besimokančiųjų jau turimomis žiniomis (pasirenka problemas, kurias suvokia) ir patirtimi (turi tam tikros patirties objekto atžvilgiu). Gerai suvokdami problemą, aptardami ir ieškodami jos sprendimo būdų, nesunkiai gali suprasti, kokių žinių ir įgūdžių jiems dar prireiks. Suprantama, tuo atveju besimokantysis jaus poreikį savarankiškai gilinti savo žinias, studijuoti naują literatūrą, ieškoti reikiamos informacijos, taip atsiranda pažinimo poreikis, galimybė pasireikšti iniciatyvai, savarankiškumui ir kūrybiškumui, nuosaikiam susirūpinimui ir kitiems iniciatyvumui įgalinti svarbiems veiksniams.

Skatinant iniciatyvumą, daugelio mokslininkų nuomone, reikšmingi besimokančiojo poreikiai, interesai ir yra svarbiausi mokymąsi bei prasmingą veiklą motyvuojantys veiksniai (Covey, 2007; Felser, 2006; Леонтьев, 1975; Реан, Коломинский, 1998; Божович, 1995; Gage, Berliner, 1994; Jovaiša, 1993; ir kt.). L. Vygotskis teigia, kad interesas – natūralus besimokančiojo variklis (Выготский, 1999). Motyvuojančius veiksnius projektinėje ar kitoje veikloje, kurioje bendraujama ir bendradarbiaujama, nagrinėja daugelis mokslininkų. Besimokančiųjų motyvacijos skatinimą projektinėje veikloje, motyvacijos ir Apsisprendimo teorijos sąsajas nagrinėja W. Ch. Liu, C. K. J. Wang, O. S. Tan, C. Koh, J. Ee (2009); motyvacijai svarbius sėkmės ir laimėjimų motyvus, kognityvinius, afektyvinius veiksnius ir elgesio kaitos aspektus bendraujant ir bendradarbiaujant analizuoja D. W. Johnson, R. T. Johnson, K. Smith (1998), L. Springer, M. E. Stanne, S. S. Donovan (1999); žmogaus elgesį motyvuojančių veiksmių (autonomijos (nepri-

klausomybės), kompetentingumo ir tarpasmeninės priklausomybės) svarbą tyrinėja E. L. Deci, R. M. Ryan (1985, 1987); R. M. Ryan, E. L. Deci (2000); motyvacijos skatinimo būdus ir jų panaudojimo galimybes praktikoje pristato G. Felser (2006) ir kt.

Besimokančiajam siekiant įsitraukti į pažintinę veiklą, svarbus yra mokymosi motyvas – kaip veiklos priežastingumas, kaip skatulus, nukreipiantis veiklą tam tikra kryptimi. Žmonių siekimai susiję su poreikiais, lūkesčiais, idealais, su pažinimu bei tikrovės supratimu, su veiklos sėkme ar nesėkme. Nuo pasiekimų (laimėjimų) priklauso tolesnės veiklos motyvai. Nepakankamai aktyvi besimokančiojo veikla mokymo(si) procese neugdo domėjimosi ir sėkmės motyvo. Jei per daug re produktyviosios veiklos ir mechaninio įsiminimo, mažai sunkumų ir užduočių, verčiančių savarankiškai mąstyti, tuomet trūksta vidinių veiklos skatulių, įtraukiančių besimokantįjį į aktyvią savarankišką veiklą, skatinančią patirti atradimo džiaugsmą. Dalyvaudamas projektinėje veikloje, besimokantysis gali: laisvai apsispręsti ir pasirinkti jį dominančią temą; realistinę, gyvenimišką veiklos sritį; identifikuoti aktualią problemą, priimti tinkamą sprendimą; patirti entuziazmą ir pasitenkinimą, dirbdamas realų darbą; pajusti pasitenkinimą savo darbo rezultatais; tirti, kurti, kelti idėjas; savarankiškai gilinti žinias, studijuoti naują literatūrą, ieškoti informacijos. Suprantama, išvardytos veiklos sudaro sąlygas ugdyti ir plėtoti besimokančiojo savarankiškumą, autonomiškumą, iniciatyvumą, aktyvumą, susidomėjimą, patirti entuziazmą, įsipareigojimą, atsakomybę ir pasitenkinimą savo paties indėliu, darbo rezultatais. Taigi besimokančiojo poreikiai ir interesai, kaip vidiniai mokymosi ar kitokios veiklos motyvai, yra ypač vertingi, ir jų skatinimas mokymo(si) procese labai reikšmingas iniciatyviai asmenybei ugdyti. Andragogas projektinėje veikloje turi puikias sąlygas motyvuoti besimokančiuosius prasmingai veiklai, atliepiančiai jų individualius poreikius ir interesus. Vidinių poreikių (konkreti veikla, jos reikšmingumas, pozityvaus bendravimo galimybės) tenkinimas motyvuoja besimokantįjį, ir jo veikla tampa jam pačiam prasminga ir įdomi.

Siekiant skatinti besimokančiųjų iniciatyvumą, L. Rupšienės nuomone (2000, p. 47), yra vertingos vidinės motyvacijos teorijos rekomendacijos, kurios žmogaus elgseną aiškina vidinėmis dispozicijomis. Besimokantysis įsitraukia į mokymosi veiklą, kai jo vidinė motyvacija yra labai stipri, paremta jo kompetentingumu, autonomiškumu, aukšta bendravimo kultūra (Apsisprendimo teorija) ir maloniais vidiniais išgyvenimais, kai atliekamas gana sudėtingas, bet jo gebėjimus atitinkantis darbas (Pakilumo teorija). Apsisprendimo ir Pakilumo teorijos labiau pabrėžia vidinius žmogaus elgsenos motyvacijos veiksnius. Teigiama, jog žmogus vienaip ar kitaip veikia todėl, kad taip nori veikti.

JAV mokslininkai (Deci, Ryan, 1985; 1987; Apsisprendimo teorija) teigia, jog žmonės noriai atlieka tuos veiksmus, dėl kurių jie patys yra apsisprendę ir jaučia pasirinkimo laisvę. Šie veiksmai paremti jų vidine motyvacija. Projektiniame dar-

be pažymėtinos veiklos, tenkinančios besimokančiųjų smalsumą tiriant, kuriant, keliant idėjas, sprendžiant problemas, savarankiškai siekiant žinių, studijuojant naują literatūrą, informaciją ir pan. Tai jie daro niekieno neverčiami, todėl, kad nori. Apsisprendimo teorijoje pabrėžiama, kad vidinė motyvacija remiasi socialine aplinka. Pastaroji turi tenkinti tris psichologinius poreikius: *kompetencijos* (sugebėjimas manipuluoti ir kontroliuoti aplinką, atlikti tam tikrą veiklą, turėti jai pakankamai energijos, žinių, mokėjimų ir įgūdžių); *autonomiškumo* (gebėjimas savarankiškai identifikuoti ir spręsti problemas, uždavinius, remtis savo jausmais, protu, gyvenimo tikslais ir idealais); *santykių* (gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti). Mokymo(si) procese ši teorija svarbi tuo, kad paaiškina, jog vidinė mokymosi motyvacija pasireiškia tuomet, kai besimokantysis jaučiasi kompetentingas, autonomiškas, sugeba bendrauti ir bendradarbiauti. Priešingu atveju besimokantįjį labiau motyvuoja išoriniai veiksniai, o ne vidiniai, ir jis jaučiasi varžomas, kontroliuojamas, nepatenkintas.

Autonomiškumas itin reikšmingas, skatinant besimokančiųjų aktyvumą. Besimokančiojo *autonomiškumas* yra labai svarbus savarankiškai bei kūrybiškai veiklai ir priskirtinas prie vieno iš pagrindinių iniciatyvios asmenybės gebėjimų. Besimokančiojo gebėjimas būti autonomiškam būdingesnis saviaktualizuojančiai asmenybei, pasižyminčiai dideliu savarankiškumu, pasitikėjimu savo galimybėmis bet kioje veikloje bei teigiamu savęs vertinimu. Kuo didesnę autonomiją išsivystymo laipsnį yra pasiekęs žmogus, tuo geresnius gebėjimus jis išsivystęs savarankiškai spręsti problemas, prisitaikyti prie nuolat kintančių gyvenimo ir veiklos reikalavimų, remdamasis savo paties mąstymu, vertybėmis ir jausmais, o noras ką nors laimėti keičiamas savipildos siekimu, pamažu tampant vis plačiau funkcionuojančia asmenybe. Besimokančiojo autonomiškumo ugdymas ir plėtojimas yra glaudžiai susijęs su galimybe rinktis mokymo(si) veikloje. Kuo daugiau tokių galimybių, tuo stipriau besimokantysis jaučia savo autonomiškumą ir norą savarankiškai veikti. Tokių galimybių ypač gausu projektiniame darbe: tai temos, problemos pasirinkimas, jos formulavimas; sprendimų priėmimas; savo veiklos (darbo) pasirinkimas; sprendimas, kaip ir su kuo dirbti; darbo pristatymo formos bei laiko nusistatymas ir kt. Svarbu pažymėti, kad kol besimokantysis neturi pakankamai išvystytą savi-reguliacijos gebėjimų, reikia andragogo pagalbos, siekiant išvengti galimų klaidų ir nesėkmių.

M. Csikszentmihalyj (1993) (Pakilumo teorija) ištyrė, kad labiausiai besimokantysis motyvuojamas aktyvioje veikloje, reikalaujančioje fizinių ar psichinių pastangų. Pakilumas patiriamas, kai užsiimama savo paties pasirinktais, mėgstamais darbais ir užsiėmimais. Tačiau svarbu, kad besimokančiojo pasirinkta veikla ar užduotis nebūtų pernelyg lengva, nes tokiu atveju jis jaus nuobodulį, vyraus emocijos, nekeliančios pasitenkinimo, pakilumo, o užduočiai atlikti skirtą laiką suvoks kaip veltui sugaištą. Kai besimokantysis suvokia savo galimybių ribas, o reikala-

vimai atlikti užduotį labai aukšti, jis juos gali suprasti kaip didelį jam mestą iššūkį. Tokiu atveju mokymosi procese besimokantysis jau didelį susirūpinimą, vyraus nesaugi atmosfera, įtampa, bus slopinami jo stiprieji motyvuojantys, iniciatyvumą įgalinantys veiksniai, jis jau ne pakilumą, o priešingai – demotyvaciją aktyviai ir produktyviai veiklai. Tik atlikdamas sudėtingą, jo pajėgumus atliepiančią užduotį, besimokantysis jau pasitikėjimą savimi, galės savarankiškai ir kūrybiškai dirbti, patirti sėkmę ir jausti pakilumą.

Daugelis veiksnių, pvz., vertinimas, nelygiaverčiai santykiai, kito primestas darbas ir pan., trukdo besimokantiejiems jausti pakilumą ir džiaugtis. Norint išvengti šių nesklandumų ir neigiamų išgyvenimų, naudotini projektai, suteikiantys galimybę besimokantiejiems patiems pasirinkti užduotį pagal savo pajėgumą, norus ir reikiamą pagalbą, padrašinant bei paskatinant nepasitikinčius savimi, lėtesnio mąstymo, nevienodo intelekto besimokančiuosius, palengvinant jų mokymąsi, patariant, padedant atrasti savąjį mokymosi stilių, sukuriant draugiškumo ir pasitikėjimo atmosferą, kad besimokantieji patirtų teigiamas emocijas ir jausmus, sėkmę ir atradimo džiaugsmą. Mokymasis dirbant projekte paremtas optimizmu, pasisekimo džiaugsmu, pasitenkinimu, susižavėjimu, susidomėjimu veikla ir gautu rezultatu, veiklos rūšių įvairavimu, dvasiniu andragogų ir besimokančiųjų kontaktu.

Skatinant besimokančiojo iniciatyvumą, svarbūs motyvuojantys veiksniai, kurie padėtų suvokti, kad įgyjamos teorijos ir praktikos žinios yra reikšmingos pačiam besimokančiajam, kad atliekamas darbas (veikla) yra prasmingas, atitinka jo gabumus, gebėjimus ir interesus. Todėl mokymo(si) procese besimokantysis turi susidurti su tikromis, gyvenimiškomis problemomis ir išmokti jas spręsti, atsižvelgdamas į visuomeninę, realią situaciją, taikydamas įvairių mokomųjų dalykų žinias praktikoje (gyvenime), išsiugdyti reikiamas asmenines savybes ir gebėjimus, svarbius iniciatyviai veiklai. Besimokantysis turi jausti, kad jo mokymasis yra svarbus ir naudingas tiek jam pačiam, tiek ir kitiems žmonėms. Formuojant motyvuojančius veiksnius, kuriant atitinkamas mokymosi vyksmo psichopedagogines sąlygas, svarbus vaidmuo tenka andragogui.

3. Projektinė veikla – palanki terpė skatinant stipriuosius motyvuojančius, iniciatyvumą įgalinančius veiksnius

Rusų mokslininko B. Dodonovo koncepcijoje (Rupšienė, 2000, p. 21) teigiama, jog skatinant besimokančiųjų iniciatyvumą svarbu, kad mokymosi procese vyrautų keturi komponentai: pasitenkinimas veikiant, veiklos rezultato reikšmingumas, atpildo galia, paskatinimas (stimulas) asmenybei veikti.

Autorių nuomone, projektų metodas yra reikšmingas, integruojant minėtus komponentus į suaugusiųjų mokymosi procesą, ir jie gali tapti stipriais motyvuojančiais veiksniais:

- pasitenkinimas veikiant (dalyvavimas projektinėje veikloje sudaro galimybes įsitraukti į aktyvų, probleminį tiriamąjį darbą, skatina susidomėjimą, pakilumą, sėkmę, sukuria pozityvų emocinį toną ir t. t.);
- veiklos ir rezultato reikšmingumas (darbas projekte susijęs su įgyjamu teorijos ir praktikos žinių bei galutinio produkto reikšmingumu, sėkmės bei laimėjimų motyvais ir t. t.);
- atpildo galia (dalyvavimas projekte atveria galimybes patenkinti įtakos darymo poreikius, būti pripažintam, naujas augimo ir tobulėjimo galimybes ir t. t.);
- paskatinimas (stimulas) asmenybei veikti (projektinėje veikloje vyrauja nuosaikus susirūpinimo lygis, atveria galimybes pasireikšti iniciatyvai, savarankiškai, kūrybiškai, aktyviai veiklai, tyrinėjimui, naujų dalykų atradimui ir t. t.).

Mokymas(is) turi būti grindžiamas naujais andragogo ir besimokančiojo, besimokančiųjų tarpusavio santykiais, ugdant bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimus, paremtus abipuse pagarba, tarpusavio supratimu ir tolerancijos principais. Nes pozityvus bendradarbiavimas ne tik ugdo norą mokytis, bet kartu moko diskutuoti, spręsti bendrus uždavinius, laikytis tam tikrų taisyklių, ugdo socialinius gebėjimus: moko kalbėti po vieną, išklaudyti ir įvertinti kito nuomonę. Bendradarbiaudami gerai besimokantieji gali mokyti silpnesnius, prisiimti mokytojo vaidmenį, kartu geriau suvokdami naujas žinias ir įgūdžius. Niekas geriau neišmoksta už tą, kuris moko kitus. Kita vertus, bendradarbiaujantis žmogus imasi iniciatyvos, tampa aktyvesnis ir išmoksta prisiimti atsakomybę už savo mokymąsi. Taigi bendradarbiaujant ugdomas individualus supratimas, socialinis aktyvumas. Socialiai aktyvesnis besimokantysis, anot L. S. Vygotskio, pasiekia daug geresnių mokymosi rezultatų. Besimokantįjį lydinti sėkmė, susijusi su mokymosi veikla, formuoja sėkmės motyvą, kuris skatina besimokančiojo aktyvumą, tenkinant vis augančius pažintinius interesus, siejant juos su ateities perspektyva.

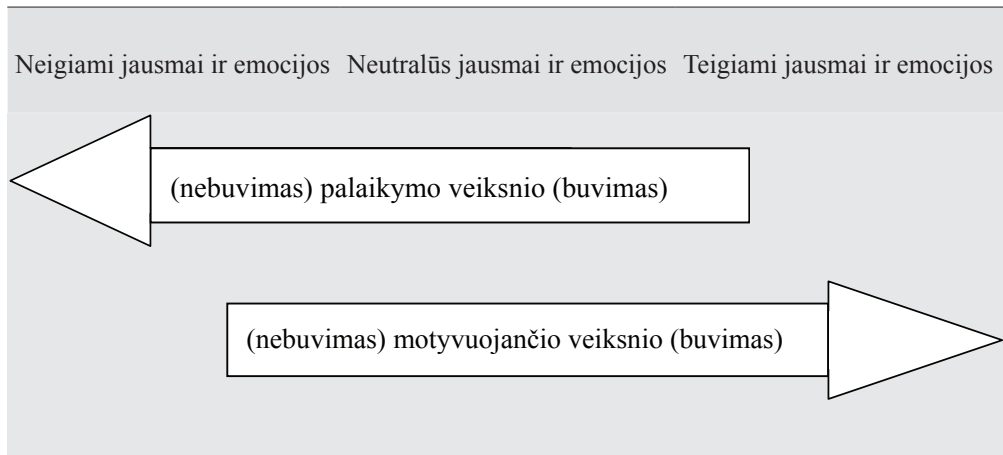
Projektų metodas, kaip iniciatyvumą įgalinantis veiksnys, gali būti grindžiamas F. Herzbergo (1959) dviejų veiksmų motyvacijos teorija ir anksčiau aptartais veiksniais, skatinančiais savarankišką mokymąsi bei tobulinimąsi. F. Herzbergas 1959 m. pasiūlė pasitenkinimo darbu organizacijoje teoriją.

Mokslininkas nustatė, kad žmonių pasitenkinimas tam tikra veikla didžia dalimi priklauso (teigiamo veiksmo prasme) nuo jo aktyvumo, atsakomybės, pasiekimo, pripažinimo, tobulėjimo galimybių, o nepasitenkinimas (neigiamo veiksmo prasme) – nuo tarpusavio santykių, darbo sąlygų, statuso, saugumo trūkumo (Minkutė-Henrickson, 2000, p. 33). Veiksniai, reikalingi pagrindiniams poreikiams tenkinti, nekeltantys pasitenkinimo, vadinami higieniniais, arba palaikymo. Pasitenkinimą

lemiančių veiksnių nebuvimas dar nedaro įtakos nepasitenkinimui, tačiau jei tokių veiksnių bus, darbuotojas jaus pasitenkinimą, t. y. bus pakankamai motyvuotas dirbti, todėl šie veiksniai vadinami motyvuojančiais (*motyvatoriais*). Palaikymo veiksniai labiau pabrėžia darbo aplinką, o motyvuojantieji – darbo esmę. R. Minkutės-Henrickson nuomone (2000, p. 33), šis skirtumas labai svarbus. Autorė padarė išvadą, kad darbuotojai, arba besimokantieji (šiuolaikinės organizacijos laikytinos save ugdančiomis, o jų visi nariai – besimokančiais), stipriausiai motyvuojami visų pirma tuo, ką padaro patys. Jei mokymasis aktyvus, jame netrūksta kūrybiškumo, originalumo, gaunamas apčiuopiamas rezultatas, jaučiamas pasitenkinimas, atsakomybė, pripažinimas ir pasitikėjimas savimi, tuomet besimokantieji ypač motyvuojami toliau mokytis arba tobulintis. F. Herzbergo tyrimai, anot R. Minkutės-Henrickson (ten pat), turėjo įtakos suprasti motyvaciją naujai – kaip *procesą*. Andragogas, norėdamas sužadinti energiją, suteikti impulsą pažintinei veiklai, turi pateikti besimokančiam tokį palaikančių ir motyvuojančių veiksnių rinkinį, kad jis jaustų visų savo poreikių patenkinimą. R. Minkutės-Henrickson manymu (ten pat), F. Herzbergo bazinė vadybos mokslo teorija adaptuotina mokymosi procesui, planuojant mokymosi motyvatorių veikimą.

Remdamosios F. Herzbergo bazinė vadybos mokslo teorija (Herzberg, 1985), straipsnio autorės sudarė projektiniame darbe galimų taikyti mokymosi motyvatorių schemą (1 pav.).

Mokymosi procese, taikant projektų metodą, ne tik gausiai taikomos besimokančiųjų motyvuojančios charakteristikos (1 pav.) (pvz., aktyvus, probleminis, prasmingas, autonomiškumas ir asmenine atsakomybe paremtas tiriamasis darbas, kurio metu vyrauja pakilumas), bet ir sukuriamos atitinkamos mokymo(si) vyksmo psichopedagoginės sąlygos, kurios atliepia besimokančiojo poreikius ir interesus, leidžia pasijusti saugiam, vertinamam ir reikšmingam, suvokiant savo indėlį į bendro rezultato siekimą. Antra vertus, projektinėje veikloje andragogas vadovaujasi naująja visapusiško žmogaus ugdymo paradigma, nauju sisteminiu mąstymu, todėl andragoginėje sąveikoje apstu stipriųjų motyvuojančių veiksnių, reikšmingų „kibirkštei įžiebtai“ mokytis ir tobulintis, nuolat būti aktyviam, bendrauti ir bendradarbiauti, remiantis lygiaverte partneryste, atmetant konkurencingumą paremtus santykius. Tai galimybė apmąstyti egzistencinės būties prasmę, įvertinti ir įsivertinti savo veiklą, pasiekimus, vertybes, projektuoti, planuoti ir įgyvendinti naujas veiklas, numatyti savo paties transformacijos, veiklos kaitos, tobulėjimo, augimo galimybes ir t. t.



Palaikymo (išoriniai) veiksniai

- Lygiavertės mokymosi sąlygos
- Darbas bendraujant ir bendradarbiaujant
- Reali, gyvenimiška mokymosi aplinka (visumos vaizdas)
- Emocinė ir dalykinė andragogo parama
- Saugumo jausmas
- Andragogo ir besimokančiojo funkcijų dalijimasis ir keitimasis

Motyvuojantieji (vidiniai) veiksniai

- Aktyvus, probleminis tiriamasis darbas
- Susidomėjimas
- Prasmingas darbas (veikla)
- Kūrybiškas, kompetentingumo, išradingumo, iniciatyvos, originalumo reikalaujantis darbas
- Integruojantis skirtingus dalykus darbas
- Įgyjamų teorijos ir praktikos žinių reikšmingumas
- Galutinio produkto reikšmingumas
- Darbo, veiklos pasirinkimo galimybės
- Patikėta atsakomybė už atliekamą darbą (veiklą)
- Darbo (veiklos) autonomiškumas
- Pakilumas, pasiekimo galimybė, sėkmė
- Pripažinimo galimybė, įtakos darymas
- Atradimo galimybė, laimėjimas
- Augimo, tobulėjimo galimybė
- Savo veiklos, pasiekimo apmąstymo ir įvertinimo galimybė
- Egzistencinės prasmės apmąstymas ir suvokimas

1 pav. Palaikymo ir motyvuojantieji veiksniai, vykdant projektinį darbą
(modifikuota autorių pagal F. Herzbergo teoriją (1985, p. 74–75))

Mokymosi procese, taikant projektų metodą, vyrauja stiprieji motyvuojantys veiksniai, sudarantys palankią terpę, laiduojančią andragogo ir besimokančiojo asmenybių ir jų sąveikos transformaciją, besimokančiojo mokymo išaugimą į saviva-

da grįstą mokymąsi. Sudaromos visos sąlygos besimokančiajam tapti autonomiška, savarankiška, iniciatyvia asmenybe, gebančia prisiimti andragogo funkcijas, pasirinkti ir formuluoti savo asmenybės tobulinimosi tikslus, orientuojantis į dabartį ir ateitį, o mokymąsi ir tobulinimąsi pasirinkti kaip vertybinę orientaciją, atskleidžiančią egzistencinę gyvenimo prasmę.

4. Iniciatyvumą įgalinantys aspektai projektinėje veikloje andragogo mediatoriaus vaidmens aspektu

Anot J. Kvedaravičiaus (2006), žmogus priskiriamas sociokultūros sistemai, kuriai būdinga nuolatinė transformacija, vystymasis ir augimas. Kiekvienos sociokultūros sistemos (žmogaus) augimo ir vystymosi kelias turi skirtingą trajektoriją, paremtas skirtingomis vertybinėmis nuostatomis, unikalios filosofija ir priklauso nuo aplinkos, kurioje sistema veikia. Tačiau nereikia pamiršti, jog aplinka taip pat veikia sistemą, todėl sistema yra „priversta“ keistis ir taikytis prie naujų sąlygų ir situacijų, kad pati išliktų.

Sociokultūros sistemai būdinga tam tikra struktūrinė pozicija, kurią sudaro *grupė objektų*, susijusių vienas su kitu, sudarančių visumą. Jiems būdinga tarpusavio priklausomybė, kai kiekviena sistemos dalis daro įtaką kitai sistemos daliai. Tokia dalių tarpusavio priklausomybė dažnai sukelia tam tikrus apribojimus ar suvaržymus. Atvira sistema (sociokultūros sistema yra būtent tokia) susijusi su hierarchija, kai bet kuri sudėtinė sistema yra aukštesnio rango sistemos posistemė, o tai yra svarbi sąlyga kokybei užtikrinti. Atvirai sistemai ne mažiau svarbi yra savireguliacija, kurią galima paaiškinti kaip atviros sistemos sugebėjimą grįžtamuoju ryšiu išlaikyti vidinį sistemos stabilumą, atsižvelgiant į aplinkos pokyčius; reikšmingas ir grįžtamasis ryšys, kuris traktuojamas kaip sistemos kontrolės raktas – dalis, kurioje veiksmų rezultatai sugrįžta paskiram asmeniui, įsivertinant save, savo veiklos veiksmingumą, ir įgalina jį nagrinėti bei koreguoti savo veiklą, ugdytis ir plėtoti reikalingas asmenines savybes, gebėjimus ir įgūdžius, transformuoti nuostatas, vystytis ir tobulėti.

Kita vertus, remiantis J. Kvedaravičiaus (2006) įžvalgomis, visų sociokultūros sistemų (žmonių) vystymuisi būdingos pamatinės augimo ir vystymosi filosofinės sampratos, pvz., priversti vystytis neįmanoma, galima tik sudaryti tinkamas sąlygas, paskatinti ir padėti vystytis; vystymasis yra ciklinis procesas, niekad negrįžtama atgal, tačiau kiekvieną kartą pereinama į aukštesnį kokybinį lygį; kuo labiau išsivysčiusi sistema, tuo mažiau ji priklauso nuo išorės ir vis geriau sugeba išnaudoti vidinius išteklius (potencialą); kuo aukštesni keliami tikslai, tuo didesnis iššūkis, tuo didesnės augimo bei vystymosi galimybės; noras būti vis kompetentingesniam yra natūralus (įgimtas), reikia tik sukurti augimui ir vystymuisi palankią terpę, padėti suvokti ir pašalinti ribojančius veiksniai; vystymasis – tai ne tik savo

individualių tikslų ir galimybių didėjimas, bet ir aplinkinių, nes dažniausiai dirbama ne pavieniui, o drauge, siekiama bendrų tikslų; vystymosi pradžia ir galimybę turi pats žmogus, jis pats privalo tam pasiryžti; iš pradžių reikia „sukurti kontaktą“ su pačiu savimi, t. y. reflektuoti, suvokti ir įvertinti „realųjį aš“, sukurti mentalinį „idealųjį aš“ ir tik tada kurti naujus augimo ir vystymosi planus; žmogus, ieškantis aukščiausio išsivystymo laipsnio, turi tausoti save, nukreipdamas savo potencialą intelektualinės, mokslinės ir profesinės veiklos tobulinimo link; vystymasis – tai įprastinės situacijos pasikeitimas, visada susijęs su nenumatytais pavojais, nes vystymasis sukelia nepatirtą būseną; besivystantis žmogus turi egoistiškai ir būdamas vienas vystyti savo potencialą bei siekti maksimalaus lygio bet kurios veiklos srityje; į vystymąsi žmonės turi „panerti“, išlaikyti jį kaip išbandymą, iš kurio išeinama praturtėjus (potencialo prasme), labiau subrendus ir kt. Taigi sociokultūros sistema gali būti traktuojama kaip sudėtinga, dinaminė, orientuota į nuolatinį augimą ir vystymąsi, prilyginama atvirai sistemai, kurios ypač reikšmingi komponentai yra apribojimas ir aplinka.

Apribojimų teorija (angl. *Theory of Constraints* – TOC) – visuotinė sistemų valdymo metodika, 1994 m. pristatyta E. Goldratto knygoje „Tikslas“. Remiantis Apribojimų teorija (Neformaliojo suaugusiųjų mokymo(si) modulis, 2013), bet kurios atviros sistemos (žmogus irgi yra sudėtinga sociokultūros sistema) veikimą lemia didžiausias jos apribojimas, tiesiogiai lemiantis greitį, kuriuo sistema (organizacija, individas) juda pagrindinio tikslo link. Kitaip sakant, žmogų, kaip sistemą, labiausiai stabdo vienas – silpniausiai veikiantis – procesas, elementas, savybė. Apribojimų teorija kalba apie trūkumus, apie dalykus, kurie žmogų labiausiai apriboja, todėl labai svarbu rasti esminę priežastį, kuri žmogų gali apriboti. Sociokultūros sistemos apribojimas – tai kažkas, kas laiko sistemą (individa) ir neleidžia jai panaudoti maksimalaus potencialo. Į sistemą reikėtų žiūrėti kaip į grandinę, susidedančią iš atskirų grandžių. Kiekvienoje sistemoje yra apribojimų, kiekvienoje grandinėje yra silpniausia grandis, kurią būtina stiprinti, tačiau reikėtų atminti, jog bet kurios kitos nei pačios silpniausios grandies stiprinimas nepagerins visos grandinės veiksmingumo. Anot E. Goldratto (1994), sistemos apribojimas gali būti tiek fizinis, tiek elgsenos. Fizinį apribojimą nėra sunku aptikti ir eliminuoti. Elgsenos apribojimus sunkiau identifikuoti ir eliminuoti, tačiau jų panaikinimas paprastai gerokai labiau pagerina sistemą nei fizinio apribojimo panaikinimo atveju. Reikėtų vengti inercijos, kuri yra didžiausias procesų nuoseklaus gerinimo priešas. Neapgalvoti ir spontaniškai pasirinkti sprendimai nėra reikšmingi tiek sistemos, tiek žmogaus veiksmų efektyvumui siekti. Andragogui projektinės veiklos metu privalu stebėti situaciją, ją reflektuoti, gauti grįžtamąją informaciją, ir tik tokiu atveju galima imtis gerai apgalvotų veiksmų. Priešingu atveju besimokantysis, nors ir norės atlikti tam tikrą veiklą, turės motyvaciją ir energinį potencialą – žinių, gebėjimų, gabumų ir įgūdžių, tačiau pajutęs nepasitikėjimą savimi, suabejojęs savo sėkme

ir galimybėmis ar nepakankamai gerai save įsivertinęs, nesiryš imtis veiksmų. Be abejo, čia kalbama apie besimokančiojo iniciatyvumo įgalinimą, o tai padėtų jam ne tik norėti, bet ir galėti nuolat būti aktyviam, atlikti paties pasirinktus darbus, „nereaguojant“ į jo veiklą ribojančius veiksnius.

Iniciatyvumo įgalinimas priklauso nuo besimokančiojo vidinės būsenos pasikeitimo, psichologinio persiorientavimo, kitaip tariant, nuo virsmo, kuris įvyksta, „naikindamas“ ribojančius veiksnius prisitaikyti prie naujos, pakitusios situacijos (psichologinis įgalinimas), ir nuo atitinkamo stimulo, įgalinančio šią psichologinę būseną sustiprinti, suteikiant galimybę laisva valia rinktis norimą veiklą, darbą, užduotis ir sukuriant tinkamą aplinką (veiklinis įgalinimas). Įgalintam besimokančiajam (psichologiniu ir veikliniu aspektu) būdingas didžiulis energinis potencialas, kuris reiškiasi iniciatyvumu, entuziazmu dalyvauti prasmingoje veikloje, gebėjimu laisva valia rinktis norimą veiklą ir užduotis, pasitikėjimu savimi, savo kompetentingumu gerai ir atsakingai atlikti darbus, jausti, kad gali daryti įtaką priimdamas svarbius nutarimus problemoms spręsti ir įvairioms kitoms projektinėje veikloje kylančioms kliūtims bei nesklandumams išvengti ir šalinti. Taigi įgalintas besimokantysis ne tik nori, bet ir gali gerai ir kokybiškai atlikti projektinėje veikloje priiimtas užduotis.

Anot M. Tvarijonavičiaus (2015), įgalinimas skiriasi nuo motyvavimo. Motyvavimas siejamas su skatinamąja funkcija, motyvuojančiais veiksniais, kurie besimokantįjį paskatina imtis konkrečių darbų (užduočių) projektinėje veikloje. Motyvuotas besimokantysis nori dalyvauti projektinėje veikloje, dirbti savo darbą, atlikti priiimtas užduotis, tačiau jo norus gali riboti baimė patirti nesėkmę įgyvendinant savo siekius. Tuo tarpu įgalintas besimokantysis yra ne tik motyvuotas, bet ir jaučia, kad gali sėkmingai atlikti priiimtas veiklas, kad pats nulemia tai, kas vyksta jo gyvenime, priiima atsakomybę, nekaltindamas kitų ar susiklosčiusių aplinkybių. Toks žmogus pasižymi aukšta saviverte, teigiamai vertina save, savo gabumus ir kompetentingumą, taigi jis ne tik nori, bet ir gali kokybiškai bei efektyviai dirbti, pasiekti optimalių rezultatų. Todėl nekyla abejonių, kad iniciatyvumui ugdyti ir plėtoti projektinėje veikloje svarbūs tiek motyvuojantys veiksniai, tiek psichologinis ir veiklinis besimokančiojo įgalinimas, kai patiriamas jausmas „noriu ir galiu tai padaryti“.

Remiantis aukščiau pateiktomis išvalgomis, galima teigti, kad Apsisprendimo, Pakilumo ir Herzbergo bazinė vadybos mokslo teorijos tampa pamatiniu metodologiniu konceptu, siekiant sukurti tokią mokymosi terpę, kurioje vyrautų besimokantįjį palaikantys, motyvuojantys ir iniciatyvią veiklą įgalinantys veiksniai. Vadovaudamasis minėtomis metodologinėmis nuostatomis, andragogas atliktų ne tik įprastas jam funkcijas (organizatoriaus, konsultanto, skatintojo, pagalbos teikėjo ir kt.), bet priiimtų ir ypač reikšmingą mediatoriaus vaidmenį. Tokiu atveju andragogo mediatoriaus vaidmuo projektinėje veikloje būtų ne tik skatinti motyvaciją

iniciatyviai veiklai, bet ir įgalinti besimokantįjį ją atlikti, sukurti palankią mokymosi aplinką, parenkant tinkamus motyvuojančius bei palaikančius veiksnius (Herzbergo bazinė vadybos mokslo teorija), suteikti galimybę patiems rinktis poreikius, interesus, gabumus bei kompetentingumą atliepiančią veiklą (Apsisprendimo teorija), paskatinti pasitikėti savo gabumais ir kompetentingumu dirbti kūrybišką, fizinių ir psichinių pastangų, gebėjimų, išradingumo, iniciatyvos, originalumo reikalaujančią darbą, patirti sėkmės motyvus, teigiamus jausmus ir emocijas, pakilumą ir „užsidegimą“ prasmingai veiklai, sukuriant pozityvią emocinę terpę, kurioje vyrautų teigiami jausmai ir emocijos (Pakilumo teorija). Iniciatyviai veiklai įgalinti besimokantieji pasižymi aukštesne saviverte, yra atviri naujiems iššūkiams, ieško naujų patirčių ir į jas noriai įsitraukia, imasi naujų, kūrybiškumo apraiškų reikalaujančių veiklų, gerai ir su entuziazmu atlieka savo užduotis, susidoroja net su sudėtingomis situacijomis, rodo iniciatyvą, siūlo idėjas problemoms spręsti, pagalbą kitam, atmeta bet kokią konkurencingumo apraišką, vadovaujasi lygiavertčio bendradarbiavimo, „laimėkime abu“ principais.

M. Tvarijonavičiaus (2015) nuomone, nuo veiklos organizatoriaus (mūsų atveju – andragogo) pasirinkto vaidmens ir veiksmų taktikos didele dalimi priklauso veiklos dalyvių emocijos, mąstymas, nuostatos, elgesys ir jų pačių įgalinimas. Svarbu, kad andragogas, projektinėje veikloje prisiimdamas mediatoriaus kaip tarpininko tarp aplinkos ir besimokančiųjų vaidmenį, savo veiksmus grįstų pasitikėjimu, suteiktų jos dalyviams veiksmų autonomiją (laisvę) ir perleistų jiems daugelį vadovujančių funkcijų. Be abejo, čia kalbama apie tarpusavio pasitikėjimą, pasitikėjimą besimokančiaisiais, jų gabumais, gebėjimais, įgūdžiais ir galimybėmis atlikti sudėtingas, apsisprendimo pagrindu pasirinktas užduotis, susidoroti su išskylančiais nesklandumais ir sunkumais, pasitikima jų savarankiškai pasirinktais problemų sprendimais ir kt. Tačiau M. Tvarijonavičiaus (ten pat) manymu, vien pasitikėti besimokančiaisiais nepakanka, būtina savo elgesiu, veiksmais tai parodyti ir pasakyti, kad jais pasitikima. Andragogas taip pat turi suteikti galimybę besimokantiems rinktis, ką ir su kuo norėtų dirbti, kokiose veiklose dalyvauti, įgalintų patirti sėkmės jausmą, būtinai tai pastebėti ir įvertinti. Pasitikėjimo nereikėtų painioti su visiškos kontrolės atsisakymu. Be abejo, andragogas turi nuolat stebėti, rodyti asmeninį dėmesį, nuoširdžiai bendrauti, reikiamu momentu padėti, konsultuoti. Kita vertus, jis turi pastebėti besimokantįjį ribojančias priežastis, veiksnius, kliūtis ir laiku jas pašalinti.

Kalbant apie projektinę veiklą kaip reikšmingą terpę, kurioje vyrauja palaikančios, motyvuojantys veiksniai, reikia pažymėti, kad besimokančiųjų įgalinimas siejamas su iššūkių reikalaujančiu darbu, asmeniniu veiklos prasmingumu, aktyviu dalyvavimu, pasiekimo jausmu, nuolat gaunamu grįžtamuosiu ryšiu, pasitikėjimu paremta komunikacija, supratimu ir pagarba. Tai aplinka, kurioje besimokantysis atlieka sudėtingesnes ir įvairesnes užduotis, reikalaujančias saikingo susirūpinimo,

didesnio dėmesio, naujų idėjų ir sprendimų, siekiant kokybiško rezultato, kai stiprinamas besimokančiųjų pasiekimo ir jų pačių pripažinimo jausmas, kai tenkinami įtakos darymo poreikiai, atliepiantys partneriškus tarpusavio santykius, paremtus „laimėkime abu“ principu, kai suteikiamos galimybės įsitraukti į naujas domėjimosi, mokymosi, asmenybės augimo ir tobulėjimo reikalaujančias veiklas, kai darbo metu vyrauja teigiami jausmai ir emocijos, kurios sukelia pakilumo jausmą, pasitikėjimą savimi ir kitais, uždega noru daryti gera kitam, siekti bendrų tikslų, rodyti iniciatyvą ir jausti entuziazmą atlikti bendrus prasmingus darbus.

R. Feuersteino (1996) nuomone, svarbūs trys mediatoriaus (andragogo) veiksniai, kurie, autorių nuomone, gali būti veiksmingi įgalinant besimokančiuosius projektinėje veikloje tokiu atveju, jei mediatoriaus veiksniai būtų grįsti Apsisprendimo, Pakilumo, Herzbergo bazinė vadybos mokslo ir Apribojimų teorijų metodologiniais konceptais:

- Mediatorius, įvertindamas besimokančiojo asmenybės unikalumą, turi nuolat keisti stimulus tokios rūšies stimulais, kokius jis pajėgus priimti. Andragogas mediatorius gali modifikuoti stimulų savybes, dažnumą, apimtį.
- Mediatorius turi stebėti ir prirėkusi keisti besimokančiojo poziciją iš pasyvios į veiklinę. Jis turi sugebėti skatinti besimokantįjį tapti aktyviu ir pasirengusiu priimti stimulus, esančius jo aplinkoje.
- Mediatorius turi nuolat reflektuoti, gauti grįžtamąją informaciją, jos pagrindu keisti savo veiklos būdą, atsižvelgdamas į mokymo(si) situacijos ypatumus, besimokančiųjų asmenybės išskirtinumą.

Apibendrinant galima teigti, kad žmogaus, kaip sociokultūros sistemos, veiksniai grindžiami skirtinga veiklos filosofija, kuri yra unikali ir susiformuoja ilgai, priklausomai nuo galimybių, gabumų, kompetencijų, nuostatų ir aplinkos. Nepaisant minėtų skirtumų, svarbu suvokti, kad siekiant įgalinti iniciatyvumą reikia nuolatinio iššūkio, kai atliekamas gana sudėtingas, tačiau besimokančiojo gabumus, žinias, mokėjimus ir įgūdžius atitinkantis darbas (Apsisprendimo ir Pakilumo teorijos); „užsidegimo“, ypatingų pastangų ir energijos, kai sukuriama teigiama emocinė aplinka, kurioje vyrauja palaikantys ir motyvuojantys veiksniai (Herzbergo bazinė vadybos mokslo teorija); ambicijų bei tikėjimo, prieš kuriuos netenka galios jokie apribojantys veiksniai, išlaisvinamos žmogaus kūrybinės galios iniciatyviai ir prasmingai veiklai (Apribojimų teorija). Kita vertus, andragogas turi tapti jungiamąja grandimi tarp aplinkos ir besimokančiųjų, prisiimdamas mediatoriaus vaidmenį, sukurti tinkamą unikalios asmenybės poreikius, interesus, gabumus, gebėjimus ir nuostatas atliepančią mokymosi terpę, kurioje vyrautų palaikantys, motyvuojantys, iniciatyvumą įgalinantys veiksniai. Andragogas turi laiku pastebėti besimokantįjį apribojančias priežastis, veiksniai, kliūtis ir laiku juos pašalinti, parinkdamas naujus ar modifikuodamas esamus atitinkamos rūšies, savybių, dažnumą apimties ar kitų svarbių charakteristikų stimulus.

Išvados

Iniciatyvumas – tai gebėjimas suvokti susiklosčiusią situaciją ir įvertinti savo poziciją joje; nebijoti pačiam keistis ir keisti savo požiūrį, vertybes, principus; būti pasirengusiam nuolat aktyviai veikti; gebėti laisva valia rinktis idėjas, spręsti ir įgyvendinti savo sprendimus; susikurti ir įgyvendinti norimą gyvenimo ir veiklos scenarijų, tapti savo gyvenimo režisieriumi ir valdytoju.

Iniciatyvumui ugdyti ir plėtoti projekcinėje veikloje svarbūs tiek motyvuojantys, tiek įgalinantys veiksniai. Motyvuotas besimokantysis nori dalyvauti projekcinėje veikloje, dirbti savo darbą, atlikti prisiimtas užduotis, tačiau jo norus gali apriboti baimė patirti nesėkmės, susidurti su nenumatytomis kliūtimis. Tuo tarpu įgalintas besimokantysis yra ne tik motyvuotas, bet ir jaučia, kad gali sėkmingai atlikti prisiimtas veiklas, kad pats nulemia tai, kas vyksta jo gyvenime, prisiima atsakomybę, nekaltindamas kitų ar susiklosčiusių aplinkybių. Toks žmogus pasižymi aukšta saviverte, teigiamai vertina save, savo gabumus ir kompetentingumą, taigi jis ne tik nori, bet ir gali kokybiškai bei efektyviai dirbti, pasiekti optimalių rezultatų.

Besimokančiojo veiksmai grindžiami skirtinga veiklos filosofija, kuri yra unikali ir priklauso nuo galimybių, gabumų, kompetencijų, nuostatų ir aplinkos. Tačiau projekcinė veikla pasižymi bendrais aspektais, kurie, nepaisant asmenybės unikalumo ir skirtumų, yra vienodai reikšmingi kiekvieno besimokančiojo iniciatyvumui įgalinti: nuolatinis iššūkis, kai atliekamas paties pasirinktas gana sudėtingas, bet besimokančiojo gabumus, žinias, mokėjimus ir įgūdžius atitinkantis darbas (Apsisprendimo ir Pakilumo teorijos), „užsidegimas“, ypatingos pastangos ir energija, kai sukuriama teigiama emocinė aplinka, kurioje vyrauja palaikantys ir motyvuojantys veiksniai (Herzbergo bazinė vadybos mokslo teorija), ambicijos bei tikėjimas, prieš kuriuos netenka galios jokie apribojantys veiksniai, išlaisvina žmogaus kūrybines galias iniciatyviai ir prasmingai veiklai (Apribojimų teorija).

Andragogas turi tapti jungiamąja grandimi tarp aplinkos ir besimokančiųjų, prisiimdamas mediatoriaus vaidmenį, sukurti tinkamą, unikalią asmenybės poreikius, interesus, gabumus, gebėjimus ir nuostatas atliepiančią mokymosi terpę, kurioje vyrautų palaikantys, motyvuojantys, iniciatyvumą įgalinantys veiksniai.

Andragogas mediatorius turi reflektuoti, laiku pastebėti ir pašalinti besimokančiųjų apribojančius veiksniai – baimę patirti nesėkmę, nepasitikėjimą savimi, savo gabumais bei galimybėmis ir kt., parinkdamas naujus ar modifikuodamas esamus atitinkamos rūšies, savybių, dažnumų apimties ar kitų svarbių charakteristikų stimulus.

Andragogo mediatoriaus vaidmuo yra suvokti besimokančiojo vidinį pasaulį, parinkti atitinkamus stimulus, kad jo asmenybę „užprogramuotų“ kitokiam savęs ir veiklos (aplinkos) santykio „algoritmui“, padėti besimokančiajam išsilaisvinti iš savo inercinių, nevalingų reakcijų, nereikalingų baimių, stereotipų, varžančių bei

ribojančių nuostatų ir sutelkti besimokančiojo vidines jėgas iniciatyviai ir prasmingai veiklai.

Straipsnis gautas 2015 08 28

Spausdinti rekomendavo doc. dr. Gitana Tolutienė

Literatūra

- Andragoginės studijos. Neformaliojo suaugusiųjų mokymo(si) modulis* (2012). Leidinį parengė G. Linkaitytė, L. Žilinskaitė, Ž. Navikienė. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras. 96 p.
- Covey, S. R. (2007). *8-asis įprotis*. Vilnius: Alma littera.
- Csikszentmihalyi, M. (1993). *The evolving self: A. psychology for the third millennium*. New York: Harpercollins.
- Deci, E. L., Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum Press.
- Deci, E. L., Ryan, R. M. (1987). The support of autonomy and the control of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, No. 53, p. 1024–1037.
- Dubs, R. (1998). Mokymas ir mokymasis – tarpusavio sąveika. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, Nr. 1. p. 47–58.
- Felser, G. (2006). *Motyvacijos būdai: asmens sėkmę lemiantys faktoriai, praktinis psichologijos panaudojimas*. Vilnius: Alma littera.
- Goldratt, E. M. (2002). *Tikslas II. Sėkmė priklauso ne nuo laimės*. Vilnius: Goldratt Baltic Network.
- Grenstad, N. M. (1996). *Mokytis – tai atrasti*. Vilnius: Margi raštai.
- Herzberg, F. (1968). One more time: how do you motivate employees? *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/2003/01/one-more-time-how-do-you-motivate-employees>.
- Herzberg, F. (1968). *Work and the nature of man*. London: Staples Press.
- Herzberg, F., Mausner, B., Snyderman, B. (1959). *The motivation to work*. New York: John Wiley & Sons.
- Hunter, M. C. (1982). *Mastery teaching*. El Segundo, Calif.: TIP Publications.
- Johnson, D. W., Johnson, R. T. & Smith, K. (1998). Cooperative learning returns to college classroom: What evidence is there that it works? *Change*, No. 30 (4), p. 26–35.
- Liu, W. C., Wang, C. K. J., Tan, O. S., Koh, C., Ee, J. (2009). A self-determination approach to understanding students' motivation in project work. In *Learning and Individual Differences*, No. 19, p. 139–145.
- Minkutė-Henrickson, R. (2000). *Pasiekimo testai ir testavimas kaip asmenybės motyvavimo studijoms veiksnius*. Monografija. Kaunas: KTU.
- Neformaliojo suaugusiųjų mokymo(si) modulis* (2013). Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
- Ratelle, C. F., Guay, F., Vallerand, R. J., Larose, S., Senécal, C. (2007). Autonomous, controlled, and amotivated types of academic motivation: A person-oriented analysis. *Journal of Educational Psychology*, No. 99, p. 734–746.
- Ryan, R. M., Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development and well-being. *American Psychologist*, No. 55, p. 68–78.
- Rupšienė, L. (2000). *Nenoras mokytis – socialinis pedagoginis reiškinys*. Monografija. Klaipėda: KU leidykla.
- Springer, L., Stanne, M. E., & Donovan, S. S. (1999). Effects of small-group learning on undergraduates in Science, Mathematics, Engineering, and Technology: A meta-analysis. *Review of Educational Research*, No. 69, p. 21–25.
- Teresevičienė, M., Adomaitienė, J. (2000). *Projektai mokymo(si) procese*. Mokomoji knyga. VDU leidykla.
- Tvarijonavičius, M. (2015). *Kaip motyvuoti: įgalinti*. Vilnius: Vaga.

Werbach, K., Hunter, D. (2015). *Pergalės technika: kaip žaidybinis mąstymas gali pakeisti jūsų organizaciją*. Vilnius: Vaga.

Божович, Л. И. (1995). *Проблемы формирования личности*. Москва, Воронеж: Институт практической психологии.

Выготский, Л. С. (1999). *Педагогическая психология*. Москва: Педагогика.

Леонтьев, А. (1975). *Деятельность. Сознание. Личность*. Москва: Политиздат.

PROJECTS IN THE PROCESS OF LEARNING: PROACTIVENESS CAPACITATING FACTORS FROM A MEDIATOR'S VIEWPOINT

Jūratė Adomaitienė, Ilona Zubrickienė

S u m m a r y

The problem arises due to the fact that in the 21st century the new paradigm (upbringing of a well-rounded/universal personality) is not followed. Still tenacious is former “mechanistic” approach of Industrial age towards humans, who had been guided as ordinary objects, providing them with no freedom of choice, opportunity to take responsibilities and decisions, to creatively employ their own knowledge, skills and abilities. Covey S. R. (2007, p. 39) invites to discover one’s own calling in controlling own activities and life, to stop waiting until someone else will take care of it and to ponder over A. Lincoln’s words that “secure foretime dogmas do not match with the tempestuous present”. It is absolutely relevant to immediately start thinking newly, to develop and improve a new approach, position that rests on values, important “tools” that assist in meaningful and efficient activities, also properties, skills and abilities, necessary for an active personality, who would be able to skilfully and professionally employ them in proper time and circumstances.

Control of oneself, active continuous behaviour means allows to be proactive, to take initiative, to ground one’s own activity on own value based position and principles rather than on dominant mood and circumstances. For solution of the problem and realization of above objectives in the process of learning, it is vitally important to develop a teaching/learning environment, responding to the new conception of thinking. In that case, learners would be able to experience a sense of free development, excluding any form of compulsion. They would become proactive and they would be properly encouraged to take initiative and act independently, “detecting” their talents and abilities. It would also enable to develop an environment, where interdependence is dominating and everyone takes responsibility for himself and others, to create conditions for good-natured cooperation and creative satisfaction.

When actualizing the paradigm of a universal personality the major analyzed scientific problem of this article shows up, i.e. attempts are made to find out what

learners' proactiveness capacitating aspects are characteristic for project activities? It also goes with an issue, itemizing analysis of the scientific problem, namely, what is the role of andragogues in project activities from the viewpoint of factors, capacitating the proactiveness of learners?

Aim of the research is to analyse the aspects of supporting, motivating and capacitating factors in project activities, emphasizing andragogue's role in above process.

Methods of the research: analysis of scientific literature.

Findings/conclusions are based on analysis of scientific literature.

Proactiveness is an ability to realize the actual situation and evaluate one's own position in it; to change oneself and one's own approach, values, principles; to be ready for a continuous active work; to be able to freely choose ideas, solve problems and implement one's own plans; to build and realize a desirable life and activity scenario, to become a director and manager of one's own life.

In project activities both motivating and capacitating factors are equally important for development and improvement of proactiveness. A motivated learner wants to participate in project activities and perform different assignments. However, his willingness can be limited by fear of failures when facing unexpected obstacles. At the same time a capacitated learner is motivated and feels he is strong enough to successfully perform and accomplish taken activities, to predetermine events of his own life, to take responsibility, blaming no one or specific situations. Such a person is self-confident, his approach towards himself, his own abilities and competence is positive, which means that he is both willing and able to properly and efficiently work and achieve optimal results.

Learners' actions are based on different activity philosophy, which is unique and depends on circumstances, abilities, competencies, approach and environment. However, in project activity contains general aspects, which, despite of personal oneness and differences, are equally significant when capacitating the proactiveness of each learner: continuous challenge when a chosen and rather complicated but corresponding to learners' abilities, skills and knowledge work is being performed (Self-Determination and Elevation Theories), "inflammation", exclusive attempts and energy, building positive emotional environment, where supporting and motivating factors are dominant (Herzberg's Management Theory), ambitions and belief, against which any limiting factors become powerless. They free human creative powers for a proactive and meaningful activity (Theory of Constraints).

Andragogues have to become a connecting-link between the environment and learners, taking the role of a mediator, to build a proper learning environment, corresponding to demands, interests, skills and abilities of a unique personality. Supporting, motivating and proactiveness capacitating factors should be dominant in it.

Andragogues/mediators should reflect, notice and eliminate all factors, complicating and limiting actions of learners. They are fear of failures, lack of self-confidence, distrust of own abilities and opportunities, etc. To avoid all this new or modified existing stimuli of corresponding type, properties, frequencies and other characteristics are chosen.

Andragogues/mediators have to realize the inner world of learners and choose proper stimuli to “programme” their personality for a new “algorithm” of relation between self-realization and activities (environment), to assist learners in freeing themselves from their own inertial, spontaneous reactions, irrelevant fears and stereotypes, restricting and limiting provisions, to concentrate and focus learners’ internal powers on proactive and meaningful activities.

KEY WORDS: project approach, initiative, empowerment, support, motivate, limiting factors, the role of mediator.